

Visszatekintő bevezetés az alkímiába

Újraolvasom azokat a sorokat, melyeket már Záborszky Gáborról leírtam. Izgalmas, izgalmas – és néha lehorgoló tévedés is. Így utólag. Picasóhoz hasonlítotam például abban, ahogy művészi felfogásában, a művészi stílusokban válogatott, szinte megállás nélkül változtatott. „[Záborszky] szabadon, elfogulatlanul, gondtalanul bolyong technikák, stílusok, anyagok, művészi felfogások között, és éppen azt kapja kezébe, amire szüksége van” – írtam 2001-ben a róla szóló monográfiá ürügyén (És, 2001/40.). „A hír igaz”, csak hogy nem stílusok, anyagok vagy felfogások közötti bolyongásról van szó, hanem az egyetlen állandó, a változás megfogásáról, talán inkább úgy, mint a lepke: hálóból fogásáról, vagy mégis inkább megérintéséről. Mert akkoriban szó volt Megyik Jánossal közösen írt tanulmányunkról is, arról, „hogy a művek, a művészet az ún. megfogalmazhatatlannal hozható. Nem a megfogalmazhatatlant képezi le, (...) csupán hírt ad róla” (uo.). Lyotardot hívtam tanúként, aki ugyanezt mondja az ábrázolhatatlannal. Nos – ez véletlenül igaz betűről betűre. Záborszky Hérakleitoszról hoz hírt. Nem is róla, hanem arról, amiről a preszokratikus filozófus elmélkedik: *ugyanabba a folyóba lépünk és mégse ugyanabba; mi vagyunk, és mégse mi vagyunk* (49a töredék; *Die Vorsokratiker*, Kröner 1968, 132.). Az állandó változásról, ahol nemcsak a dolgok, melyekkel dolgunk van, hanem mi magunk is állandó változásban vagyunk. Arisztotelészről erről a jól ismert *Panta rei* lapidáris megfogalmazásban értesülünk (bár így, szó szerint nála sem található). Záborszky Gábor legutolsó munkáiban fel is lebbenti a fátylat: négy részből álló munkájának a *Panta rei* címet adja. És erről a pontról visszatekintve

minden, amit a művész alkotott, más fényben látszik, másnak tűnik – sőt egyszerűen más is.

Már a *Napok hordaléka* (1979), az *Eső után köpönyeg* (1978), vagy akár a *Penészekben átvéló emlékek* (1981), de főleg azok a munkái, ahol a vászonra földet, kátrányt, aszfaltot hord fel (Radnóti emléklap I. és II., 1984) az állandó változásra, a születésre/elmúlásra utalnak. „...[A] föld nemcsak a teremtés és a születés táptalaja: a földbe, sírba teszik a halottat is, és ezzel befejeződik a kör, mely egész világunkat jelenti: földből vagy földdé lesz” – írtam akkor (És, 2001/40.). A föld ugyan visszatekintve nem kezdőpont és végpont, hanem ugyanolyan tagja az állandó körforgásnak, változásnak, mint az ember, vagy mindaz, amivel (az embernek is, tehát nekünk is) dolgunk van. Legutóbbi munkáin (az I. és II. *Space night*on például, melyek 2001-ben készültek) megjelenik ez a bizonyos kör is, a körforgás is, melynek bizonyos pontjain (képi) utalást találunk: talán éppen itt vagyunk (vagy voltunk, vagy leszünk?). Ez az utalás az anyag akkumulációja (higanyé, aranyé), de elszórt cseppjeiben ugyanez a képen másutt is jelen van: legközelebb talán éppen itt fog akkumulálódni, kikristályosodni egy pillanatra, vagy éppen ez történt itt már valaha, és csupán nyomait látjuk.

Azt írtuk: higany. Régebben ugyanezt ezüstnek néztük. Lehet persze az is, de a higany közelebb visz ahhoz a gondolatvilághoz, ahová Záborszky szívesen elvezetne: az alkímiához. „Hérakleitosz a tüzet teszi meg minden dolgok alapjává. A dolgok tűz által sűrűsödésével vagy hígulással születnek és később ismét a tűzbe térnek vissza” (Szimpliciusz Arisztotelészhez, *Fizika* 23, 33H, *Die Vorsokratiker*, Kröner 1968, 142.) Az

ezüstből titokzatos tűz által higany keletkezik, vagy éppen fordítva? Az alkímistákról az hírlík, hogy aranyat akartak csinálni. Tűzzel-vassal. A hír igaz, de ennél sokkal több van mögötte: a bölcsék köve, melyről minden alkímista mást-mást gondol; a higany, melynek amolyan katalizátorszerepe van az átalakulásban; a tűz, melyről már Hérakleitosz is írt; de főleg az a tény, hogy az alkímista elsősorban arról elmélkedett, hogy ő maga hogyan tudja megváltoztatni magát, hogy ő maga hogyan tud megváltozni – vagy hogyan kell megváltoznunk ahhoz, hogy méltók legyünk a világhoz, hogy meg tudjuk érteni a dolgok rendjét, szerkezetét. Azon túl, hogy aranycsinálásról álmodozott, hogy az aranycsinálás állítólagos tudásával házalt, bölcselkedett, a dolgokról, az emberről, a teremtésről, a változás állandóságáról gondolkodott. És ez az, ahol az alkímia találkozik Záborszky Gábor művészetével. Vagy gondolkodásával? Mert hajlamosak vagyunk most már azt hinni, hogy Záborszky nem(csak) (festő)művész, hanem elsősorban bölcselő. Hogy minden művész az ez. Ezt nem tudom, de attól tartok, hogy róla nyugodtan állíthatom. Ez a legnagyobb meglepetés és felismerés, amely a művész veszprémi kiállításán ért.

És a végén még egy megjegyzés: milyen jó régi mondatokat újra olvasni. (Lásd egész elől.)

(Záborszky Gábor kiállítása a veszprémi Csákosz Galériában *Bevezetés az alkímiába* címmel, 2003. június 26-tól szeptember 13-ig. Egész napos kirándulást ajánlok Veszprémbe, hogy meg lehessen tekinteni a Pince és a Vár Galériát Lugossy László és a Veszprémi 8-ak kiállításával, valamint Vass László gyűjteményét a Modern Képtárban.)